

IÄKKÄIDEN ERITYISEN TUEN TARVE

Eeva Rossi,

Yliopisto-opettaja, YTT, erityissosiaalityöntekijä

Mia Niemi,

Väitöskirjatutkija, YTM, laillistettu sosiaalityöntekijä

Tiina Soukiala,

Väitöskirjatutkija, TM, laillistettu sosiaalityöntekijä

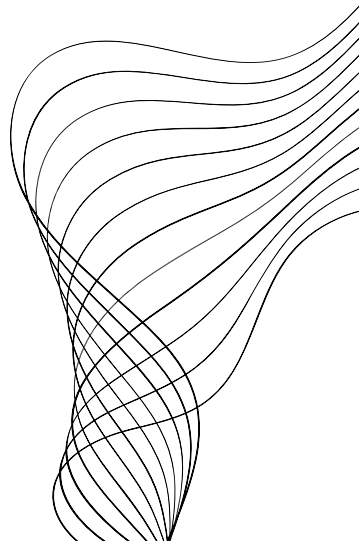
Jenna Peiponen,

Väitöskirjatutkija, VTM

Riitta-Liisa Kinni,

Yliopistonlehtori, YTT, laillistettu sosiaalityöntekijä

Diasarja perustuu GERIT -hankkeessa kerättyyn aineistoon ja tutkijoiden yhteenvetoon aiheesta

SISÄLLYSLUETTELO

1

Taustaa – erityisen tuen tarpeen käsitteen merkitys iäkkäiden palveluissa

2

Lainsäädännön näkökulma erityisen tuen tarpeeseen ja omatyöntekijyyteen

3

Erityisen tuen tarpeen määrittely arjessa – esimerkkejä tutkimuksesta ja käytännöstä

**1 TAUSTAA -
ERITYISEN TUEN TARPEEN
KÄSITTEEN MERKITYS
IÄKKÄIDEN PALVELUISSA**

Erityisen tuen tarpeen käsitteen merkitys iäkkäiden palvelujen järjestämisessä

- Lainsäädännöllinen käsite (SHL 30.12.2014/1301)
- Määrittää tiettyjä oikeuksia ja velvollisuuksia:
 - Erityistä tukea tarvitsevan henkilön **palvelutarpeen arvioinnista vastaa** virkasuhteessa oleva **sosiaalityöntekijä** (SHL 36§)
 - Erityistä tukea tarvitsevan henkilön **omatyöntekijän** tai **hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän** on oltava virkasuhteessa oleva **sosiaalityöntekijä** (SHL 42§)
 - "Oikeuksien turvaamiseen on sekä lupa että velvollisuus käyttää enemmän voimavaroja kuin muille" (Kuusisto ym. 2021)
 - "Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen" (STM)

Miksi erityisen tuen tarpeen käsitettä tulisi selkiyttää iäkkäiden palveluissa?

- Tutkimuksen perusteella (ks. alla esimerkit GERIT-tutkimushankkeessa v. 2021 haastateltujen sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluista) käsite on tulkinnallinen ja osin epäselvä:

"...että esitin silloin alkujaankin sen kysymyksen, että miten erityistä tukea tarvitsevien palvelutarpeen arviointi tai sitten just tämä työntekijän nimeäminen, niin kaupungissa ei vielä ole tunnistettu eikä siis ole minun mielestä nyt ei ole ainakaan minulle välittynyt, et ei ole määritelty, että kuka on erityistä tukea tarvitseva"

"Ei välttämättä aina tunnisteta erityistä tukea. Tai sitten, kun se halutaan meille se asiakas, niin sitten löydetään se sopiva sana, että erityistä tukea tarvitseva, ja että ottakaa nyt tämä. Että sitä käytetään joko liian vajaasti tai sitten sitä käytetään sattumanvaraisesti."

Miksi erityisen tuen tarpeen käsitettä tulisi selkiyttää iäkkäiden palveluissa?

- Iäkkäiden vaikeat elämäntilanteet ja sosiaaliset ongelmat jäävät usein huomaamatta, kun palvelutarpeen arviointi painottuu fyysisen toimintakyvyn ja terveyden arviointiin.
- Asiakas- ja palveluohjauksella keskeinen rooli tunnistamisessa; tieto ja ymmärrys erityisen tuen tarpeen käsitteen sisällöstä vaihtelee alueittain.
- Organisaatiossa tarvitaan yhteistä keskustelua tunnistamisesta, riittävää osaamista sekä resursseja, jotta iäkkäiden erityisen tuen tarpeisiin on mahdollista vastata.
- Sosiaalihuoltolain ja nk. vanhuspalvelulain rajaukset ovat monitulkintaisia (ks. sivut 9 – 10) ja voivat hämmentää.

**2 LAINSÄÄDÄNNÖN
NÄKÖKULMA ERITYISEN
TUEN TARPEESEEN JA
OMATYÖNTEKIJYYTEEN**

Erityisen tuen tarve lainsäädännössä - sosiaalihuoltolaki

Sosiaalihuoltolain 3 §:ssä erityistä tukea tarvitsevilla henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, ”jolla on erityisiä **vaikeuksia hakea ja saada** tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja

- kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden,
- päihteiden ongelmakäytön,
- **usean yhtäaikaisen tuen tarpeen**
- tai muun vastaavan syyn vuoksi
- ja jonka tuen tarve **ei liity korkeaan ikään siten kuin** ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012), jäljempänä **vanhuspalvelulaki, 3 §:ssä säädetään.**”

Erityisen tuen tarve lainsäädännössä – viittaus vanhuspalvelulakiin

Vanhuspalvelulain 3§:ssä tarkoitetaan

- 1) ikääntyneellä väestöllä vanhuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevaa henkilöä
- 2) iäkkäällä henkilöllä henkilöä, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa (2017) todetaan:

- korkeaan ikään liittyvä tuen tarve ei yksinään ole sosiaalihuoltolaissa tarkoitettu syy erityisen tuen saamiseen, mutta **myös ikääntynyt henkilö voi olla erityistä tukea tarvitseva henkilö**, mikäli 3 §:n edellytykset täyttyvät
- jokaisen kohdalla on siis yksilöllisesti arvioitava erityisen tuen tarve, tämä tehtävä palvelutarpeen arvioinnissa

Erityisen tuen tarpeen määritelmät sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa (2017)

Erityisen tuen tarpeessa on henkilö:

- joka ei itse kykene hakemaan tarvitsemaansa apua tai henkilön avun saaminen on vaarassa estyä sen vuoksi, ettei hän kykene riittävässä määrin vastaanottamaan tai antamaan avun saamiseksi tarvittavaa tietoa.
- jonka erityisen tuen tarve perustuu useampaan sairauteen tai vammaan tai vielä diagnosoimattomaan oireyhtymään, joka vakavasti vaikeuttaa henkilön kykyä toimia (vrt. iäkkäät ihmiset).
- joiden keskeinen ongelma on useasta eri syystä johtuva tuen tarve tai ylipäätään tilanne, jossa suuri avun tarve aiheuttaa uupumusta ja vaikeutta pääsemistä tarvittavien palvelujen piiriin.

(SHL soveltamisopas 2017, 26–27)

Erityisen tuen tarve lainsäädännössä – palvelutarpeen arviointi

Palvelutarpeen arviointi (SHL 36 §)

- Erityistä tukea tarvitsevan henkilön palvelutarpeen arvioinnista vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä.

Palvelutarpeen arvioinnin sisältö (SHL 37 §)

- Yhteenveto asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta.
- Asiakkaan ja sosiaalihuollon ammattihenkilön arvio 42 §:n mukaisen omatyöntekijän tarpeesta.
- Tekemisestä vastaa viranhaltijana toimiva sosiaalityöntekijä.

Omatyöntekijyys lainsäädännössä (SHL 42 §)

- Sosiaalihuollon asiakkaalle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä. Työntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta.
- Omatyöntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Omatyöntekijänä saa toimia mainitussa pykälässä tarkoitettun ammattihenkilön sijaan terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö, jos se on asiakkaan palvelukokonaisuuden kannalta perusteltua.
- Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä. (21.12.2016/1347)

Omatyöntekijyys lainsäädännössä – sosiaalihuoltolain soveltamisopas (2017)

- Asiakkaalla oikeus saada omatyöntekijä ja tästä oikeudesta tulee hänelle kertoa palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä.
- Nimettävä viimeistään palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä.
- Ei tarvitse nimetä, mikäli asiakkaalla on muu tukihenkilö tai kyse on lyhytaikaisesta asiakkuudesta.
- **Omatyöntekijän tehtävät:**
 - Tukee asiakasta tämän omien ja asiakassuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa sekä asiakkaan voimavarojen vahvistamisessa ja käyttämisessä.
 - Voi seurata, kuinka palveluilla ja tukitoimilla vaikutetaan ja vastataan asiakkaan tuen tarpeisiin.
 - Voi neuvoa ja ohjata asiakasta palvelujen ja tukitoimien hakemiseen liittyvissä asioissa.
 - Huolehtii, että asiakas saa tarvitsemansa sosiaalipalvelut (ja yhdessä terveydenhuollosta vastuussa olevan työntekijän kanssa terveydenhuollon palvelut).

Omatyöntekijyys lainsäädännössä – vanhuspalvelulaki 17 §

Sosiaalihuoltolain 42 §:ssä tarkoitetun omatyöntekijän on iäkkään henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaisesti:

- 1) neuvottava ja tuettava iäkästä henkilöä hänen tarvitsemiensa sosiaali- ja terveyspalvelujen saantiin ja toteuttamiseen liittyvissä asioissa
- 2) seurattava yhdessä iäkkään henkilön ja tarvittaessa hänen omaisensa tai läheisensä kanssa asiakassuunnitelman toteutumista sekä iäkkään henkilön palveluntarpeiden muutoksia
- 3) oltava iäkkään henkilön suostumuksella tarvittaessa yhteydessä hänen sosiaali- ja terveyspalvelujensa järjestämisestä ja tuottamisesta vastaaviin tahoihin, jotta palvelut vastaisivat mahdollisimman hyvin iäkkään henkilön tarpeita.

Omatyöntekijyys käytännössä iäkkään henkilön näkökulmasta

- Myös iäkkäälle nimetään omatyöntekijä (ks. esim. EOAK/6642/2019).
- Jos omatyöntekijä ei ole sosiaalityöntekijä, tulee työparina olla sosiaalityöntekijä, voi olla esimerkiksi asiakastyötä tekevä esimies tai tiimin jäsen.
- Omatyöntekijää ei tällöin tarvitse vaihtaa, mutta asiakastyöhön osallistuu myös sosiaalityöntekijä.

ERITYISEN TUEN TARVE LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ - YHTEENVETO

Määrittely merkityksellistä

- palvelutarpeen arvioinnin
- omatyöntekijyyden kannalta

Tunnistaminen on tärkeää

- yksittäisten asiakkaan oikeuksien kannalta
- tiettyjen työn sisältöjen kannalta

© Centre for Ageing Better

**3 ERITYISEN TUEN TARPEEN
MÄÄRITTELY ARJESSA –
ESIMERKKEJÄ TUTKIMUKSESTA
JA KÄYTÄNNÖSTÄ**

Erityisen tuen tarpeet arjessa: sosiaalityöntekijöiden kuvaukset

”Mutta ensinnäkään hänellä **ei ole yhtään ystävää eikä auttajaa maailmassa**, että hän kertoi että kaikki on kuollut. Läheiset on kuollut. ...Ja sitten tällä asiakkaalla on **raha-asioissa isoja ongelmia** ollut pitkän aikaa. Hänellä on **isoja terveydellisiä ongelmia**. Hän **ei ole saanut hakemiaan palveluita**. Hän pitää itseään jonkun palvelun, palveluun oikeutettuna, mutta kriteerit ei täyty. Eli hänellä on **liikkumisen vaikeuksia** niitten sairauksien takia, hänellä on sitten, hän sanoo hyvin selkeesti että hänellä on **mielenterveysongelmia**, hän on yrittänyt, on ollut itsetuhoinen. Mutta hänet on sitten viime hetkellä pelastettu. Hänellä ne rahaongelmat on suurimmat, mitkä estää sen. Hänellä on sitten **turvattomuutta**, ja **hän on ruvennut, hän hamstraa**, että siellä on tehty näitä raivaussiivouksia. Eli tavaraa kyllä tulee asuntoon, muttei pääse pois. Hän **ei selviydy tästä, näistä hakemuksista**. Hänellä **ei ole älypuhelinta, hänellä ei ole tietokonetta**”

”...todella haastavia tilanteita, joissa on niin **monenmoisella sykkyrällä** se tilanne, että ihmettelee oikein, et miten tää onkin tähän asti ajautunut”

Erityisen tuen tarpeet arjessa

Helsingin gerontologisessa sosiaalityössä kuvattuja tilanteita:

- Yksinäisyys
- Turvattomuus
- Vakavat asumisen haasteet
- Vaikeat taloudelliset ongelmat, velkaantuminen
- Haastava perhetilanne
- Kielitaidon ja kommunikation puutteet
- Päihdeongelma ja/tai mielenterveysongelma, joka alentaa toimintakykyä
- Muutos- ja kriisitilanteet (esim. menetykset)
- Traumatausta
- Kognitiiviset kyvyt heikot
- Heikentyvä itsemääräämisoikeus
- Tuen tarpeessa oleva, mutta palveluista kieltäytyvä
- Kaltoinkohtelu: fyysinen, taloudellinen, psyykinen – yksittäisenä ongelmana riittävä

Kymsoten gerontologisen sosiaalityön tutkimuksessa kuvattuja tilanteita (Kinni ym. 2021):

- Asiakkailla ei omaisia
- Ison elämänsolmun penkominen
- Monisyisesti haastava tilanne:
- Ongelmia sosiaalisissa suhteissa
- Taloudellinen kaltoinkohtelu
- Lähisuhdeväkivalta
- Taloudelliset ongelmat, edunvalvonnan tarve
- Mielenterveys- ja päihdeongelmat
- Muut terveysongelmat
- Vaikeus ottaa vastaan apua, sairaudentunnottomuus
- Kriisitilanne
- Häätö

ERITYISEN TUEN TARPEET ARJESSA

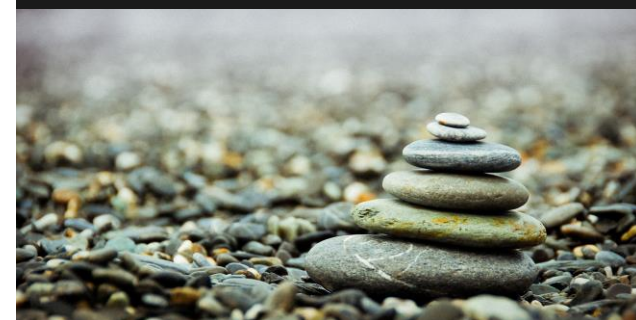
Kompleksisuus

- Monisyisesti haastava tilanne (Kinni ym. 2021; ks. myös complex needs)

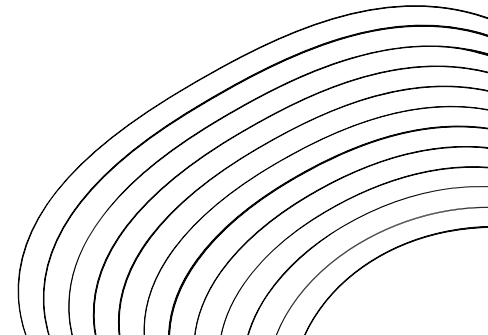
- Monenlaisia kasautuneita ongelmia: Ikääntymisen mukanaan tuoma toimintakyvyn lasku ja sairastaminen kietoutuvat yhteen taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien kanssa (Kinni ym. 2023).

Kasautuneisuus

Lähteet:

- EOAK/6642/2019 Muistisairaahan vanhuksen palvelujen laadun varmistaminen vanhustenhuollossa.
- Eryityistä tukea tarvitsevat asiakkaat gerontologisessa sosiaalityössä. Työntekijän opas. Julkaisematon. Helsinki.
- Kinni, Riitta-Liisa; Rossi, Eeva; Zechner, Minna; Tiilikainen, Elisa; Seppänen, Marjaana; Skaffari, Pia; Soukiala, Tiina; Ruotsalainen, Suvi; Peiponen, Jenna; Pietilä, Ilkka; Niemi, Mia & Korpelainen, Anne (2023). Gerontologisen sosiaalityön osaamista tarvitaan – tuloksia GERIT-hankkeesta. Gerontologia, 37(3), 281–288.
- Kinni, Riitta-Liisa & Puurunen, Piia & Reiman, Tommi & Kettunen, Marjut (2021) Gerontologinen sosiaalityö Kymsoten ikäihmisten integroidussa palvelukokonaisuudessa. Teoksessa Aini Pehkonen & Riitta-Liisa Kinni & Piia Puurunen (toim.) Sosiaalisesti kestävää Kymenlaaksoa tekemässä. Publications of the Eastern Finland General Series No 13. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto, 158 –207.
- Kuusisto, Katja & Ekqvist, Eeva & Kalliomaa-Puha, Laura (2021) Eryityistä tukea tarvitsevat päihteitä ongelmallisesti käyttävät asiakkaat sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa. Yhteiskuntapolitiikka 86 (4), 419–430
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 980/2012
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2017) Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisuja 2017:5

GERIT

GERONTOLOGINEN SOSIAALITYÖ
ERITYISEN TUEN TARPEISIIN VASTAAMASSA

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND